

Píše Michal Topor

(E*forum, 16. 02. 2015)

V göttingenském nakladatelském domě Wallstein vycházejí od roku 2013 pod dohledem Hanse-Gerda Kocha a Hanse Dietera Zimmermanna (za spolupráce Barbory Šrámkové a Norberta Millera) svazky postupně utvářející řadu **Vybraných spisů Maxe Broda**. Po úvodní čtveřici (srov. *echo z 3. 2. 2014*) v průběhu roku 2014 série pokročila dalšími knihami. Vyšel soubor *Über die Schönheit häßlicher Bilder. Essays zu Kunst und Ästhetik* a román *Stefan Rott oder Das Jahr der Entscheidung* (poprvé 1931); na ně navázala vydání románů *Der Sommer den man zurückwünscht* a *Binahe ein Vorzugsschüler oder Pièce touchée* (oba 1952; nyní v jednom svazku) a prózy *Prager Tagblatt. Roman einer Redaktion* (1968; samostatně). Následující řádky budou věnovány prvním dvěma svazkům.

Kniha *Über die Schönheit häßlicher Bilder* (O půvabu ošklivých obrazů), s podtitulem „eseje o umění a estetice“, představuje zatím kompozičně nejkreativnější podnik řady (s potěšením lze kvitovat rozhodnutí vybavit knihu jmenným rejstříkem). Titulní soubor nerozsáhlých črt připravený Brodem ještě před první světovou válkou pro lipské nakladatelství Kurt Wolff (1913, jako „Rukověť romantiků naší doby“) se editoři rozhodli doplnit jednadvaceti vybranými „esejemi“ z let 1906–1968, s jádrem v pracích publikovaných ve 20. a 30. letech v deníku *Prager Tagblatt*. Lothar Müller v předmluvě připomněl Brodovu zprostředkovatelskou roli, jejímž médiem byla mj. právě i fejtonistika či kulturně-kritická esejistika, a předválečné počátky tohoto okruhu Brodova díla vztáhl k dobovému typu literátství, k psaní dychtivě těkavému, jež zároveň v nuancích pozorně zaznamenává podstatné rysy viděných, slyšených aj. senzací, pasáží moderního městského prostoru: vyzdvihl Brodovo „umění izolace a reflexe detailu, četby povrchu, rozvíjení paradoxů a point, flirtu velkého města s malou formou“ (s. 13). Úsilí o postižení povahy tohoto psaní v doslovu prohloubil Peter-André Alt v příklonu k několika linkám Brodovy sebedefinující terminologie (v pojmech diletantismu, indiferentnosti, romantičnosti).

Za povýtce diskutabilní považuji jedno místo Müllerova pojednání, kde se praví: „...od počátku bylo jeho [Brodovo] autorství adresováno publiku dalece přesahujícímu Prahu, celé německy mluvící veřejnosti (s. 9). Tato teze je dovozena odkazy k Brodově bohaté spolupráci s říšskoněmeckými periodiky a vydavatelstvími v letech před první světovou válkou. Takovéto zdůraznění za-hraničního publikačního a recepčního horizontu na jednu stranu reprezentuje důležitý výhled, dodnes v bádání o aktivitách německých literátů z Čech a Moravy (nejen bibliograficky) nedostatečně rozvíjený, současně ale svým trasováním nepatřičně upozaduje právě pražskou a okolní zasazenost Brodovy fejtonistiky, ztělesněnou zřetelně mj. již v předválečné spolupráci s redakcemi

pražských deníků Bohemia a Prager Tagblatt. Ty sice pravděpodobně byly dominantními zdroji informací o německo-českých politických, uměleckých aj. poměrech a událostech i ve velkých říšskoněmeckých městech, primárně však – domnívám se – cílily k čtenářstvu domácímu.

Tvrzení upozadující tuto Brodovu vytrvalou předválečnou vazbu je výběžkem letité heuristické mezery. Soupis textů, jež Brod publikoval v Prager Tagblatt před první světovou válkou, je dodnes ukryt leda v diplomové práci Marie Silbernaglové *Kulturní rubrika deníku Prager Tagblatt v letech 1908–1916* (1965, s. 15–18; dostupna v knihovně Ústavu germánských studií FF UK). Werneru Kayserovi a Horstu Gronemeyerovi, autorům podstatné brodovské bibliografie (Hamburg, 1972), buď tento pramen nebyl znám, nebo na jeho zohlednění rezignovali, věrni svému rozhodnutí vůbec deníky neexcerpovat – včetně např. Neue Freie Presse, kam Brod také psal; v této slepé skvrně potom pro následná desetiletí záhadně uvízl i deník Bohemia (viz zde Přílohu). Vznik některých „miniatur“ zařazených v r. 1913 do knihy o půvabu ošklivých obrazů je přitom možné přesněji datovat právě až díky excerpci těchto periodik (podobně stranou dosavadních brodovských bibliografických pokusů zůstal vídeňský humoristický týdeník *Die Muskete*, kde Brod mj. 6. února 1908 uveřejnil text *Neznalec žen*, své texty týdeníku poskytoval nejpozději od podzimu 1905 do – pokud vím – roku 1912).

Zahraniční periodika, v nichž Brod publikoval, rezonovala i v Čechách, přinejmenším zde o nich bylo referováno. Komentářů se v českém prostoru dostalo i knize *O půvabu ošklivých obrazů*, a to i v tisku českojazyčném. Otokar Šimek nad ní kupříkladu konstatoval: „Fejetony ty vyrůstají z Prahy, reagují na pražský život [...]. Praha jest tomu, který se nazývá ‚Schriftsteller für Oesterreich und Deutschland‘, v pravdě domovem, jímž nejednou měří cizinu“ (Tři čeští Němci, Česká kultura 2, 1913/1914, č. 14/15, 9. 4. 1914, s. 229–231, zde s. 230). Lze se domnívat, že některé Brodovy reflexe projevů českojazyčného uměleckého prostředí byly vůči německojazyčné rozpravě v Čechách (jakkoli o ní jako celku máme dosud sporou představu) značně subversivní. Nad uhranutým komentářem ke Kvapilově inscenaci Schillerova Valdštejna v Národním, slovy Brodovými „českém“ divadle a zprávami o inscenaci Dvořákovy tragédie Král Václav IV. či Bedřichu Smetanovi je těžké se ubránit otázce, nakolik se takováto vyjádření zamlouvala jiným německým obyvatelům českých zemí. A současně: nebylo Brodovo fascinované vykračování do exotických českých sfér, jež dnes bývá vykládáno jako bohulibý akt prostředkování, spíše součástí zcizující, ozvláštňující poetiky, tedy provokativním gestem motivovaným primárně esteticky? V pojednání *O estetice* (1906), jež otevírá doplňující výběr, ostatně stojí: „Existuje tedy jen jediné pozitivní kritérium krásného, a sice jeho relativní novost“ (s. 202).

Doprovodné texty podílející se na nové edici románu *Stefan Rott aneb Rok rozhodnutí* se především pokoušejí vysvětlit svět evokovaný v textu. Dževad Karahasan středem své interpretace učinil slovo/pojem atopon, značící disproporci mezi jevem a podstatou, Norbert Miller (v doslovu) rozprostírá dílčí motivy a vazby, črtá význam jednotlivých postav. Mj. upozornil na masarykovskou epizodu ze závěru románu (titulní

hrdina a jeho přítel spěchají na prahu válečných dní za proslulým filozofem-politikem, aby ho získali pro svůj mírový plán, s. 538–539), aniž by však připomněl velmi podobnou pasáž z Brodovy knihy *Streitbares Leben* (1960, s. 84–88; *Život plný bojů*, Praha, Mladá fronta 1966, s. 88–90). K této partii se váže podivný redakční lapsus: jak v textu románu, tak v úvodu Millerova doslovu je Masarykova tisková platforma, totiž týdeník a později i deník Čas opakovaně zaznamenán jako „Čaš“.

Komentátoři se – patrně vedeni představou čtenáře, kterého by to nezajímalo – vůbec nezabývali dobovou českojazyčnou recepcí románu. V někdejší česko-jazyčném tisku byl přitom Brodův román přivítán se zájmem i sympatiemi (v roce 1934 pak vyšel v nakladatelství Sfinx v překladu P. Eisnera pod názvem *Osudný rok*). Arne Novák konstatoval, že Brod „nashromáždil [...] v studentském letopise předválečné generace to, v čem se mu sotva vyrovná kterýkoliv z jeho německých i českých vrstevníků: jednak pronikavě prožitou znalost městské duše pražské, jednak bezpečné psychologické vědomosti o Pražanech obou národností na zápraží světové války. Kdyby jeho kniha nebyla tak zajímavým pokusem o dušezpytný výklad individuálních osudů a tak úctyhodnou ukázkou širokodedchého umění vypravěčského, uhájila by si svou cenu jako jedinečný dokument města a jeho lidu na významném rozmezí dějinném“. Vyzdvihl „jímavý brodovský smysl pro spravedlnost“, umožňující porozumět „složitému zjevu často tragické symbiózy mezi dvěma národy na sebe odvěce odkázanými, zjevu, který jest ještě zkomplikován účastí živilu židovského, na pohled jenom fluktuálního, ale v podstatě velmi konstantního a rozhodujícího“ (Lidové noviny 40, 1932, č. 29, 17. 1., s. 9; viz dále např. Paul Winter: Nový pražský román Maxe Broda, Rozpravy Aventina 7, 1931/1932, č. 18, 21. 1. 1932, s. 148; Pavel Eisner: Pět německých románů, Lumír 58, 1931/1932, č. 6, 17. 4. 1932, s. 345–347, zde s. 345–346; srov. též Paul Eisner: Der Schüler Dlouhý. Hinweis auf eine Gestalt, Prager Presse 12, 1932, č. 208, 31. 7., příloha Dichtung und Welt, č. 31, s. III).

Pokus postupně do oběhu a snad rovněž kritické rozpravy vracet Brodovy texty lze doprovázet i ryze laskavými slovy o záslužnosti tohoto nového zviditelňování. Aktuální nakladatelsko-ediční podnik má však smůlu, že samotným svým zjevem upomíná k fragmentárnosti, rozptýlenosti, ba absenci základních bibliograficko-textologických, a ostatně i literárněhistorických vodítek, o něž by bylo možné se nadále s prospěchem opřít, třeba i v dalších podnětných interpretačních rozbězích.

PŘÍLOHA

Východiskem soupisu jsou bibliografické přehledy průběžně pořizované a otiskované v předválečných sešitech měsíčníku Deutsche Arbeit.

Betrachtungen. *Bohemia* 78, 1905, č. 190, 13. 7., Příloha, s. 1 [Zur „Philosophie“; Zur „Kunst“; Sieg! Sieg!; Sonderbare Betrachtung].

Baron Fritz. *Bohemia* 78, 1905, č. 304, 4. 11., Příloha, s. 1.

„Der Rezitator“. *Bohemia* 78, 1905, č. 354, 24. 12., Vánoční příloha, s. 8.

So lange ich ihn liebe. *Bohemia* 78, 1905, č. 356, 28. 12., Příloha, s. 1-2.

Gute Kameraden. *Bohemia* 79, 1906, č. 6, 7. 1., Příloha, s. 1-2 [bibliografický přehled, otištěný v *Deutsche Arbeit* 5, 1905/1906, č. 6, březen 1906, s. 448, přisuzuje text Maxi Brodovi, přímo ve výtisku je však pod prózou podepsán Max Milrath, t. č. pedagog pražského novoměstského německého státního gymnázia; srov. též: Max Milrath: Man wundert sich. *Bohemia* 80, 1907, č. 304, 3. 11., *Prager Frauen-Zeitung* 3, č. 44, s. 322-323].

Symbol. *Bohemia* 79, 1906, č. 158, 10. 6., *Prager Frauen-Zeitung* 2, č. 23, s. 30.

Marotten. *Bohemia* 79, 1906, č. 223, 14. 8., Příloha, s. 1.

Die kleine Rache. *Bohemia* 79, 1906, č. 332, 2. 12., *Prager Frauen-Zeitung* 2, č. 48, s. 343.

Höchste Kultur. *Bohemia* 79, 1906, č. 354, 25. 12., Vánoční příloha, s. 5.

Jumalai-Gedichte. Der Magier und der Mond. *Bohemia* 80, 1907, č. 83, 24. 3., *Prager Frauen-Zeitung* 3, č. 12, s. 90.

Vier winzige Romane [Ueber Eleganz; Ballszene; Stacatissimo; Unglückliche Liebe]. *Bohemia* 80, 1907, č. 102, 14. 4., *Prager Frauen-Zeitung* 3, č. 15, s. 113-114.

Inneres und äußeres Gespräch am Strande. Eine Situation. *Bohemia* 80, 1907, č. 269, 29. 9., *Prager Frauen-Zeitung* 3, č. 39, s. 281.

Der allerletzte Brief. *Bohemia* 80, 1907, č. 356, 25. 12., Vánoční příloha, s. 5.

Der Untergang. Roman eines Gemütlosen. *Bohemia* 81, 1908, č. 90, 31. 3., Příloha, s. 5-6, č. 91, 1. 4., Příloha, s. 3-4, č. 92, 2. 4., Příloha, s. 3-4, č. 93, 3. 4., Příloha, s. 3-4, č. 94, 4. 4., Příloha, s. 3-4, č. 95, 5. 4., Příloha, s. 5-6, č. 97, 7. 4., Příloha, s. 3-4, č. 98, 8. 4., Příloha, s. 5-6, č. 99, 9. 4., Příloha, s. 3-4, č. 100, 10. 4., Příloha, s. 3-4, č. 101, 11. 4., Příloha, s. 3-4, č. 102, 12. 4., Příloha, s. 5-6, č. 104, 14. 4., Příloha, s. 3-4, č. 105, 15. 4., Příloha, s. 3-4, č. 106, 16. 4., Příloha, s. 5-6, č. 108, 18. 4., Příloha, s. 3-4, č. 109, 19. 4., Velikonoční příloha, s. 13-16 [seriál na vystřihování, s vlastním číslováním stránek].

Abend(Nach dem Französischen des Charles Cros). *Bohemia* 81, 1908, č. 355, 25. 12., Vánoční příloha, s. 8.

Jules Laforgue. *Bohemia* 82, 1909, č. 31, 31. 1., Nedělní příloha, s. 33-34.

Braun. *Bohemia* 82, 1909, č. 94, 4. 4., *Prager Frauen-Zeitung* 5, s. 39 [báseň].

Steine, nicht Menschen. *Bohemia* 82, 1909, č. 101, 11. 4., Velikonoční příloha, s. 35.

Vom Tode. *Bohemia* 82, 1909, č. 157, 9. 6., s. 1-3.

Ein Besuch in Prag. *Bohemia* 82, 1909, č. 278, 8. 10., s. 1-3.

Die Schwester. *Bohemia* 82, 1909, č. 294, 24. 10., Prager Frauen-Zeitung 5, č. 43, s. [1-3].

Die Willemer. Goethes Briefwechsel mit Marianne v. Willemer. Herausgegeben von Philipp Stein. Leipzig, Inselverlag. *Bohemia* 82, 1909, č. 314, 14. 11., Nedělní příloha, s. 33.

Das lustige Theater. *Bohemia* 83, 1910, č. 86, 27. 3., Velikonoční příloha, s. 37.

Der anonyme Brief. *Bohemia* 84, 1911, č. 284, 14. 10., s. 1-3.

Die Heilung. *Bohemia* 84, 1911, č. 351, 20. 12., s. 1-2.

Gymnasium. *Bohemia* 85, 1912, č. 96, 7. 4., Velikonoční příloha, s. 40 [úryvek z románu Arnold Beer, das Schicksal eines Juden].

www.ipsl.cz